

ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ 30-31 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2021

ΤΑ ΝΕΑ 65

Βουστροφρόν

ΤΟΥ **Πέτρου
Τατσόπουλου**

petrostatsopoulos@hotmail.com

Ο κύριος στον πέμπτο όροφο

«Από μια περίεργη σύμπτωση, είχα “συναντήσει” τον έναν βασικό πρωταγωνιστή εκείνου του καλοκαιριού. Έναν όροφο πάνω από το διαμέρισμα όπου μέναμε το 1974 ζούσε η αδελφή του Δημήτρη Ιωαννίδη. Τα χρόνια πριν εμφανιζόταν ένας κύριος – συνήθως με στολή – στην πολυκατοικία και πάντοτε έμενε απέξω ένα στέισον βάγκον με άνδρες με πολιτικά, που ανήκαν προφανώς στην ασφάλειά του. Δεν είχαμε ιδέα ποιος ήταν ο κύριος που χαιρετάγε πάντοτε ευγενικά, έως ότου ένας συγγενής μας έφερε το τεύχος του *Newsweek*. Εκεί είδαμε τη φωτογραφία του με τον τίτλο “Ο αόρατος δικτάτορας”. Έπρεσε μια παγομάρα».

Αλέξης Παπαχελάς

ΕΝΑ ΣΚΟΤΕΙΝΟ ΔΩΜΑΤΙΟ 1967-1974

(Μεταίχμιο, 2021)

Δεν θα έμπαينا ποτέ στον πειρασμό να ψυχαναλύσω αδόκιμα κι εκ του προχείρου τον Αλέξη Παπαχελά, εάν δεν έδινε ο ίδιος στον αναγνώστη το «κλειδί» από τη δεύτερη κιόλας παράγραφο του πιο πρόσφατου βιβλίου του. Όταν είμαστε παιδιά (ο Παπαχελάς ήταν δεκατριών το 1974) περιβάλλομαστε από «μυστήρια» κάθε είδους. Φανταστείτε λοιπόν την ταραχή και την έξαψη κάποιου που μπαίνει μόλις στην εφηβεία καθώς αντιλαμβάνεται ότι πέρασε ένα σημαντικό κομμάτι της παιδικής του ηλικίας με το πιο διαβόητο πρόσωπο της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας λίγα μέτρα πάνω από το κεφάλι του. Τούτου δοθέντος – όπως θα λέγαμε και σε άπιαστη «παπαδοπουλική» καθαρεύουσα – δεν μας ξενίζει ότι ο έφηβος ξόδεψε κατόπιν είκοσι πέντε χρόνια από την ενήλικη ζωή του προκειμένου να δώσει απαντήσεις στα «πώς» και στα «γιατί» της πλέον τραγικής ώρας για το έθνος την τελευταία πεντηκονταετία. Τι έγινε και, κυρίως, τι δεν έγινε το μοιραίο καλοκαίρι του 1974; Ποιοι επέτρεψαν και ποιοι ενθάρρυναν, ποιοι απέτρεψαν και ποιοι αποθάρρυναν να γίνει ότι έγινε και να μη γίνει ό,τι θα μπορούσε να γίνει; Ανοικτά ερωτήματα σαράντα επτά χρόνια αργότερα: ανοικτές πληγές.

Το βιβλίο του Παπαχελά έρχεται ευθύς εξ αρχής αντιμέτωπο με δύο διαχρονικούς «ζωτικούς μύθους» και, σε αντίθεση με ό,τι θα ανέμενε κανείς, ούτε τους διαψεύδει ούτε τους επιβεβαιώνει απολύτως: ακολουθεί έναν τρίτο δρόμο, ερευνητικά πιο δύσβατο και αφηγηματικά πιο συναρπαστικό. Ο πρώτος «μύθος» υιοθετεί όλα τα γνωρίσματα μιας καλοστημένης «θεωρίας συνωμοσίας»: όσα συμβαίνουν στο ιστορικό προσκήνιο προορισίζονται σε «σκοτεινά δωμάτια», όπου βυσσοδομούν από κοινού «αόρατοι δικτάτορες» και «αδίστακτοι πράκτορες». Ο δεύτερος «μύθος», συμπληρωματικός του πρώτου, έχει κατακωθεί στο εθνικό μας υποσυνείδητο από τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου κι εντείνεται: οι ξένες δυνάμεις μας πουλούν και μας αγοράζουν, ανάλογα με τα κατά καιρούς συμφέροντά τους· το τι επιθυμούμε εμείς, οι «μικροί», δεν έχει την παραμικρή σημασία. Απεναντίας, η προσέγγιση του Παπαχελά μάς υπενθυμίζει τον περιφρονημένο αφορισμό του Καρλ Μαρξ: «Οι άνθρωποι φτιάχνουν την ιστορία μας, αλλά μέσα σε συνθήκες που δεν καθορίζονται από εμάς». Συχνά το χάσμα ανάμεσα στις προθέσεις και στους καρπούς των προθέσεων είναι αβυσσάλεο.

«**Τ**ο έχω ξεκαθαρίσει μέσα μου», είχε τονίσει σε συνέντευξή του στον Παπαχελά ο Πέτρος Αραπάκης, αρχηγός του Ναυτικού την περίοδο 1973 - 1975 κι ένας από τους βασικούς ενорχηστρωτές τόσο της εκκευρίας μετά την εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο όσο και της ανάληψης της εξουσίας από τον Κωνσταντίνου Καραμανλή: «πατριώτης ήταν [ο Ιωαννίδης], δεν το συζητώ. Πίστευε ότι θα κάνει την Ενωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Αλλά ήταν και αφέλης. Είχε πιστέψει όλα αυτά που του έλεγαν οι άνθρωποι της CIA χωρίς να τα ελέγξει». Το τι ακριβώς έλεγαν οι αμερικανοί πράκτορες στον Ιωαννίδη και το τι ισχυριζόνταν κατόπιν ότι του έλεγαν (δεν συμπίπτουν απαραίτητα αυτά τα δύο) είναι τα μεγάλα ζητούμενα που ο Παπαχελάς ερευνά ενδελεχώς. Δεν τρέφει αυταπάτες. Γνωρίζει ότι η ιστορία γράφεται σε σκοτεινά δωμάτια «χωρίς μάρτυρες ή αποδείξεις», αλλά και όταν υφίστανται καταγεγραμμένα τεκμήρια, πολλά είναι

Φαίδων Γκιζίκης, Γεώργιος Παπαδόπουλος και Δημήτρης Ιωαννίδης την εποχή της παντοδυναμίας τους

απροσπέλαστα στον ερευνητή, χαρακτηρισμένα ως απόρρητα. Στο επίμετρο ο Παπαχελάς νιώθει την ανάγκη να ευχαριστήσει μεταξύ άλλων τον ιστορικό του Στέιτ Ντιπάρτμεντ Τζιμ Μίλερ «που έδωσε τη μεγάλη μάχη για να αποκαταρτιστούν κρίσιμα έγγραφα για την αμερικανική πολιτική την περίοδο της Χούντας». Ακόμη όμως και τα αποκαταρτισμένα έγγραφα είναι λογοκριμένα, είτε για να συγκαλυφθεί η ταυτότητα ορισμένων ευαίσθητων πηγών/συνεργατών είτε για να μην αποκαλυφθούν οι αληθινές επιδιώξεις των ιθυνόντων. Ήθελαν οι Αμερικανοί να ρίξουν (ίσως και να εξοντώσουν) τον Μακάριο; Εδωσαν το πράσινο φως στον Ιωαννίδη για το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου; Δεν το έδωσαν; Μήπως η σιωπή τους (όπως θα ισχυριστεί κατόπιν εορτής ο Τζον Ντέι, υπεύθυνος του Γραφείου Ελληνικών Υποθέσεων στο αμερικανικό υπουργείο Εξωτερικών) εκλήφθηκε από τον Ιωαννίδη ως πράσινο φως; Αληθεύει ότι ο ίδιος ο Ιωαννίδης, ελάχιστα εικοσιτετράωρα πριν το πραξικόπημα, τους διαβεβαίωσε ότι δεν ενδιαφερόταν πλέον να ανατρέψει τον «Κάστρο της Μεσογείου»; Ποιος χειραγώγησε ποιον; Ποιος εξαπάτησε ποιον; Ενα πέλαγος από εικασίες.

Ο Παπαχελάς ρίχνεται ακούραστα στο κυνήγι θητών και θυμάτων της τραγωδίας, με τους πρώτους να υποδύονται συχνά τους δεύτερους. Δεν δέχονται να του μιλήσουν όλοι, ιδίως όσοι αισθάνονται πως έπαιξαν ρόλο αποδιοπομπαίου τράγου στην ελληνική κοινή γνώμη ή δεν συμφιλιώθηκαν ποτέ με την πτώση της δικτατορίας, όπως ο Χένρι Κίσινγκερ ή ο Γκαστ Αβρακότος (ο δεύτερος, διαβόητος «εξπέρ» στο να μεταφέρει προφορικά μηνύματα από την αμερικανική κυβέρνηση που να αναιρούν άρδην τα γραπτά, θα «διαπρέψει» ύστερα και στο Αφγανιστάν). Ετσι κι αλλιώς, η συγκομιδή του Παπαχελά προκαλεί δέος, από τη στιγμή μάλιστα που δεν στρατεύεται *a priori* στην απόδειξη κάποιας υπόθεσης εργασίας. Οι Αμερικανοί προβάλλουν βαθιά δικάσμενοι ως προς τη στάση που ορεΐλουν να κρατήσουν απέναντι στους έλληνες καραβανάδες (άλλο τροπάρι ψάλλει το Στέιτ Ντιπάρτμεντ, άλλο η CIA), συλλαμβάνονται ουκ ολίγες φορές πλημμελώς πληροφορημένοι, αμφίθυμοι, άγαρμποι και, ως προς την αποτελεσματικότητά τους, εκτίθενται στο Κογκρέσο τους «σαλακωμένοι». Εμείς πάλι, αλίμονο, δεν είμαστε ο ομφαλός της γης. Η αποκατάσταση της δημοκρατίας μας δεν αξιολογείται ως αυτοσκοπός στα μάτια των Αμερικανών. Η ακεραιότητα της Κύπρου, ακόμη λιγότερο. «Δεν υπάρχει κάποιος αμερικανικός λόγος για τον οποίο οι Τούρκοι δεν πρέπει να έχουν το ένα τρίτο της Κύπρου», θα δηλώσει ο Κίσινγκερ στον πρόεδρο Φορντ. Ο κυνισμός ήταν πάντα το φόρτε του.

Το βιβλίο κλείνει στο διαμέρισμα όπου ανοίγει: στον πέμπτο όροφο μιας πολυκατοικίας, στην περιοχή της πλατείας Μαβίλν. Εκεί, το πρωί της 23ης Ιουλίου του 1974, ο «αόρατος δικτάτορας» θα πρέπει να λάβει μια από τις πιο δύσκολες κι επώδυνες αποφασίες της ζωής του. Έναν όροφο πιο κάτω, ένας δεκατριάχρονος έφηβος, ούτε που διανοείται τι διαδραματίζεται ακριβώς από πάνω.

Ήθελαν οι Αμερικανοί να ρίξουν (ίσως και να εξοντώσουν) τον Μακάριο; Εδωσαν το πράσινο φως στον Ιωαννίδη για το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου; Δεν το έδωσαν; Μήπως η σιωπή τους εκλήφθηκε από τον Ιωαννίδη ως πράσινο φως; Αληθεύει ότι ο ίδιος ο Ιωαννίδης, ελάχιστα εικοσιτετράωρα πριν το πραξικόπημα, τους διαβεβαίωσε ότι δεν ενδιαφερόταν πλέον να ανατρέψει τον «Κάστρο της Μεσογείου»; Ποιος χειραγώγησε ποιον; Ενα πέλαγος από εικασίες